

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

*Е.І. Гатаулліна,
аспірантка*

Київський національний торговельно-економічний університет

Розкрито сутність системи формування державних видатків як складової економічного розвитку. Визначено інституційні засади планування видатків бюджету з урахуванням фінансового забезпечення соціального захисту населення. Узагальнено зарубіжний досвід планування видатків бюджету.

Ключові слова: державні видатки, бюджетне регулювання, бюджетна політика, ефективність використання бюджетних коштів, результативність бюджетних видатків, економічний розвиток.

Раскрыта сущность системы формирования государственных расходов как составляющей экономического развития. Определены институциональные основы планирования расходов бюджета с учетом финансового обеспечения социальной защиты населения. Обобщен зарубежный опыт планирования расходов бюджета.

Ключевые слова: государственные расходы, бюджетное регулирование, бюджетная политика, эффективность использования бюджетных средств, результативность бюджетных расходов, экономическое развитие.

The essence of the system of forming government spending as a component of economic development. Proved that the budgetary adjustment in spending is an important part of financial policy, which significantly affects the socio-economic development of administrative units and national levels, to create the right conditions for optimum economic restructuring, conservation and development of human and social capital, innovation development, promote the development and introduction of high technology, competitive technologies. It was determined that the effectiveness of fiscal adjustment significantly affect the functional structure of budget expenditures, which plays an important role in the distribution of resources across sectors, the formation of aggregate demand and achieve social development. Reveals the institutional framework planning expenditures considering financial support for social protection. Generalized international experience planning expenditures.

Key words: government spending, budget management, fiscal policy, the effectiveness of budget, expenditure effectiveness, economic development.

Постановка проблеми. Реалізації ефективної політики у сфері державних видатків належить вагомe місце у процесі регулювання економічного розвитку країни. Держава використовує видатки як інструмент реалізації ефективної економічної політики. Через видатки бюджету уособлюється роль держави у регулюванні економічних процесів, забезпеченні макроекономічного зростання, дотриманні соціальних гарантій населення,

вдосконалення структури суспільного виробництва. Важливим є розуміння сутності бюджетної політики у сфері видатків та зміст її механізму формування з метою вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері. Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливою складовою фінансової політики, яка суттєво впливає на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому, на створення відповідних

умов для оптимальної структурної перебудови економіки, збереження і розвитку людського і соціального капіталу, інноваційного розвитку, сприяння розробки та запровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій.

А особливу увагу заслуговують питання формування видаткової частини бюджету відповідно до визначених пріоритетів розвитку економіки, необхідності підвищення ефективності управління такими ресурсами, досягнення результативності від здійснених бюджетних видатків на всіх стадіях бюджетного процесу. Удосконалення системи прогнозування й планування державних видатків позитивно впливатиме на соціально-економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий список у розвиток наукових досліджень у сфері державних видатків і бюджетного регулювання внесли зарубіжні науковці Ш. Бланкарт [1], А.Г. Бирюков [2], Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, С. Лушин [5], Р. Масгрейв, А. Пігу, Р. Райх [10], В. Родіонова, П. Самуельсон [11], Дж. Стігліц [12], В. Танзі, М. Фрідмен, Дж. Хікс та інші.

Проблемні питання формування видатків бюджету та їх впливу на соціально-економічний розвиток країни детально досліджені у працях вітчизняних учених: С. Буковинського, О. Василика [4], І. Запатріної [6], Л. Лисяк [7], І. Луніної [8], А. Мярковського [9], В. Федосова [3], І. Чугунова [13-14], С. Юрія [3] та інших.

Зусиллями вітчизняних науковців розроблені концепції державної політики щодо використання видатків державного бюджету як основного засобу антикризового регулювання макроекономічних параметрів національної економіки, забезпечення соціальних стандартів населення, вирівнювання фінансової спроможності ланок бюджетної системи, інвестування у реалізацію стратегічних бюджетних проектів тощо. Разом з тим, на даний час не у повній мірі використовуються можливості державних видатків як інструменту економічного розвитку.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення методологічних засад формування видатків бюджету як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток країни, підвищення рівня ефективності бюджетних проектів та результативності використання бюджетних коштів.

Основні результати дослідження. Державні видатки є матеріалізованим виразом суспільних фінансово-економічних відносин, обумовлених використанням цільових фондів держави, що виступає важливим інструментом макроекономічної політики соціально-економічного розвитку опосередковано через регуляторний вплив на рівень цін, розміщення ресурсів, розподіл доходів, трудову зайнятість, виробництво.

Бюджетні видатки позитивно впливають на темпи зростання економіки, при цьому має значення не тільки їх обсяг, а й оптимальна структура, яка визначає окремі напрями їх використання. Забезпечення шляхом державного регулювання відповідного розподілу валового внутрішнього продукту між секторами економіки, соціальними групами населення, адміністративно-територіальними одиницями є вагомим завданням державної політики у сфері видатків бюджету. Основна мета державної політики у сфері видатків бюджету полягає у здійсненні ефективного й результативного використання бюджетних коштів в усіх ланках бюджетної системи, що втілюється у підвищенні якості суспільних послуг і більш повному задоволенні потреб населення. Важливим питанням підвищення ефективності використання бюджетних коштів є оптимізація видатків на державне управління, рівень та обсяги яких має бути адекватним якості надання суспільству публічних послуг.

Формування видатків бюджету відіграє важливу роль у досягненні поставлених завдань соціально-економічного розвитку країни, виконанні державою її суспільних функцій. Здатність видатків бюджету як важливого інструменту макроекономічної політики впливу на економічні процеси в державі забезпечується передусім фінансуванням

своєчасної структурної та техніко-технологічної перебудови економіки, впровадження прогресивних інноваційних, конкурентоспроможних технологій, освоєння досягнень від пріоритетних наукових досліджень. Фінансування соціальної інфраструктури позитивно впливає на збереження та прискорення розвитку людського капіталу, підвищення якості соціального захисту малозабезпечених верств населення, освітянських, медичних послуг.

На дієвість бюджетного регулювання суттєво впливає функціональна структура видатків бюджету, яка відіграє важливу роль у розподілі ресурсів між різними секторами економіки та соціальної сфери формуванні сукупного попиту та досягненні суспільного розвитку. Формування видатків бюджету повинно здійснюватися з урахуванням циклічності економічного розвитку, необхідності забезпечення достатнього рівня інституційних перетворень економічного середовища, використання дієвих бюджетних механізмів, інтеграції у бюджетний процес середньострокового бюджетного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, удосконалення системи моніторингу ефективності бюджетних програм.

Принципи та механізми, на яких ґрунтується система планування видатків бюджету, виступають в якості інструменту державного регулювання економіки. Створення необхідних умов функціонування дієвої системи формування видатків бюджету відбувається під впливом структурних суспільних змін і залежить від інституційної спроможності економіки. На рівень якості планування бюджетних видатків впливають ефективність управлінських рішень учасників бюджетного процесу, ступінь їх спрямування на досягнення стратегічних цілей розвитку країни, врахування результатів аналізу поточного соціально-економічного стану, напрацьованого досвіду та оцінки відповідних прогнозних показників.

Використання видатків бюджету як інструменту регулювання соціально-

економічного розвитку країни має певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, її структурної перебудови, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку ринкових відносин, підтримки стратегічних галузей економіки, спрямованих на внутрішнє споживання. Бюджетне регулювання у сфері видатків, як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, є одним із важливих складових фінансової політики держави, спрямованим на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку країни.

Важливим напрямом регулюючої ролі видатків бюджету є вплив на якісний рівень суспільних послуг та соціального забезпечення населення в країні. Формування бюджетної політики у сфері видатків здійснюється з урахуванням обґрунтованих напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямовується на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію та прозорість системи державних фінансів, достатніх темпів економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки.

Поряд із запровадженням у бюджетний процес програмно-цільового методу планування бюджету з метою суттєвого підвищення рівня державного регулювання у сфері видатків бюджету, необхідним є вдосконалення теоретичних положень і методологічних засад зазначеного методу. Наукове обґрунтування вдосконалення методології функціонування програмно-цільового методу планування видаткової частини бюджету покращить якість і збалансованість системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку держави, надасть можливість підвищити дієвість державного регулювання фінансово-бюджетних відносин у системі макроекономічного розвитку. Перехід від управління видатками до управління відповідними результатами як складової програмно-цільового методу планування бюджету є необхідним задля посилення впливу держави на економічний розвиток.

Для забезпечення дійового контролю за ефективним використанням бюджетних коштів важливе значення має застосування відповідних принципів при формуванні бюджетних програм. Бюджетні програми повинні мати чітку структуру, їхні завдання та напрями мають бути достатньою мірою деталізовані, що уможливить гнучке управління програмами, контрольованість їх виконання, прозорість; обсяг кожної програми має бути оптимальним для забезпечення ефективності управління та успішної її реалізації; необхідне встановлення чіткого взаємозв'язку між витрачанням бюджетних коштів і очікуваними результатами виконання програм, що надасть можливість приймати обґрунтовані рішення в умовах обмеженості бюджетних ресурсів; мають бути враховані всі напрями здійснених витрат як капітальних, так і поточних у вигляді співвідношення бюджетних затрат і отриманих результатів при оцінці ефективності програми; повинна забезпечуватися чітка управлінська підзвітність у процесі реалізації програм.

Формування бюджетних програм сприяє прийняттю більш ефективних рішень щодо необхідності та доцільності здійснення видатків за рахунок бюджетних коштів, створенню таких умов для розробки і реалізації бюджетної політики, за яких стає можливим прийняття значно оптимальніших фінансових рішень стосовно обсягів видатків бюджету.

За результатами виконання бюджетних програм розпорядник бюджетних коштів складає річний звіт про виконання паспортів бюджетних програм, який разом з іншими видами звітності є підставою для визначення фактичних результативних показників та аналізу ефективності виконання кожної бюджетної програми, що враховується при прийнятті рішення про фінансування у наступних бюджетних періодах. Квартальний звіт про виконання паспортів бюджетних програм є підставою для визначення фактичних результативних показників, аналізу ефективності виконання кожної бюджетної програми та врегулювання проблемних питань, що виникають у процесі їх

виконання. Застосування результативних показників бюджетної програми сприяє якісному та кількісному аналізу стану виконання програми в частині фінансового забезпечення реалізації її заходів та ефективного виконання, дає змогу дослідити ефективність використання бюджетних коштів, співвідношення досягнутих результатів і витрат, необхідність програми, її тривалість, відповідність визначеній меті, порівняти результати виконання бюджетних програм у динаміці за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів.

Надзвичайно актуальним для суспільства є визначення рівня соціальних видатків. Розвинені країни світу мають достатньо високі стандарти соціального забезпечення та відповідний рівень видатків на ці потреби. На даний час збільшення видатків соціального характеру є важливим з огляду на необхідність підвищення рівня та якості життя населення. Водночас слід враховувати можливості бюджету щодо здійснення таких заходів на середньо- та довгострокову перспективу.

Розробка і реалізація обґрунтованої державної політики у сфері бюджетних видатків сприятиме збалансованості державних фінансів й посиленню керованості розвитку економіки країни. Доцільним є подальший розвиток бюджетної системи у напрямі підвищення ефективності та результативності впливу бюджетних видатків на виконання завдань економічного і соціального розвитку України.

Соціально-економічний розвиток країни значною мірою залежить від бюджетної політики у сфері державних видатків, особливо в умовах сучасних економічних перетворень, що здійснюються при обмеженості фінансових ресурсів держави. Тому фінансове забезпечення розвитку економіки потребує оптимізації структури видатків, що вимагає їх обґрунтованого перерозподілу між певними напрямками, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері видатків бюджету є забезпечення поступового

переходу до перспективного бюджетного планування видатків, яке є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу.

Перспективне планування видатків бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного стану країни та передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу видатків на досягнення цілей і завдань розвитку національної економіки. При формуванні видатків бюджету держава виходить із розуміння необхідності забезпечення фінансування стратегічних довгострокових програм економічного розвитку, отже, є важливим встановлення в видаткових призначеннях бюджету обґрунтованих пропорцій між видатками споживання та видатками розвитку і дотримання їх у ході фінансування відповідних бюджетних програм.

Удосконалення бюджетного регулювання у сфері видатків на перспективу базується на засадах удосконалення ефективності бюджетного механізму як інструменту економічного розвитку, посилення впливу бюджетних коштів на реалізацію цілей суспільного зростання, розвитку системи управління державними фінансами, що дозволить підвищити результативність виконання стратегічних завдань розвитку країни.

Дієвість планування видатків бюджету, як одна з важливих складових системи управління бюджетом, має суттєве значення в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи країни, стійкого економічного зростання. У системі головного розпорядника бюджетних коштів на стадії планування видатків дозволить підвищити рівень ефективності бюджетних програм підготовка стратегічних планів їх діяльності, оптимальна структура бюджетних програм у межах граничних сум середньострокового бюджету, деталізація завдань та напрямів бюджетних видатків з

розмежуванням на видатки споживання й видатки розвитку, встановлення чіткого взаємозв'язку між запланованими обсягами коштів бюджету і очікуваними результатами.

Посиленню ефективності витрачання бюджетних коштів має сприяти розвиток системи державного фінансового контролю, у тому числі аудиту бюджетних програм, дотримання фінансово-бюджетної дисципліни, раціональне витрачання ресурсів бюджету, зменшення втрат бюджету шляхом недопущення утворення дебіторської та кредиторської за боргованості. Важливим є здійснення підвищення рівня дієвості та прозорості механізмів державних закупівель. Застосування при плануванні видатків бюджету підтримки пріоритетних галузей економіки позитивно впливає на створення нових робочих місць, підвищення якості відповідних суспільних послуг.

Розвиток підходів до формування необхідного рівня оцінювання результативності бюджетних програм має враховувати сукупність відповідних критеріїв, які дозволяють виявляти ступінь досягнення запланованих цілей та завдань програми в цілому й окремих заходів у межах цієї програми; розкривати інформацію про хід реалізації програми; забезпечувати повноту, доступність, реалістичність і своєчасність відповідних показників, що сприятиме посиленню якості процесу бюджетного планування.

Рівень результативності виконання бюджетних програм відображає ефективність діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, якість виконання стратегічних планів їх діяльності, що мають узгоджуватися із національними програмами економічного розвитку, основними напрямками бюджетної політики та значним чином впливає на стан соціально-економічного розвитку країни.

Висновки. З метою підвищення рівня державного регулювання економічного розвитку у сфері видатків бюджету необхідним є удосконалення програмно-цільового методу планування видаткової частини бюджету з урахуванням відповідного вітчизняного та зарубіжного досвіду. Для

визначення найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів між галузями, розпорядниками бюджетних коштів та бюджетними програмами необхідною є система моніторингу результативності бюджетних програм і діяльності розпорядників бюджетних коштів.

Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливою складовою фінансової політики, яка суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країни та регіонів і

територіальних громад, створення відповідних умов для дієвої структурної, інноваційної перебудови економіки, розвиток людського капіталу, розробку та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання у сфері видатків як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку суспільства.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бланкарт, Ш.* Державні фінанси в умовах демократії : вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт ; пер. з нім. – К. : Либідь, 2000. – 654 с.
2. *Бирюков, А.Г.* О некоторых вопросах реализации долгосрочной бюджетной политики / А.Г. Бирюков // Финансовый журнал. – 2014. – № 1. – С. 61–68.
3. Бюджетна система / за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К. : Центр учбов. літератури; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 с.
4. *Василик, О.Д.* Державні фінанси України / О.Д. Василик. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
5. Государственные и муниципальные финансы / под ред. С.И. Лушина, В.А. Слепова. – М. : Экономистъ, 2006. – 763 с.
6. *Запатріна, І.В.* Бюджетний механізм економічного зростання : монографія / І.В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
7. *Лисяк, Л.В.* Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України / Л.В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
8. *Луніна, І.О.* Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І.О. Луніна. – К. : Наукова думка, 2006. – 432 с.
9. *Мялковський, А.І.* Перспективи вдосконалення фінансового регулювання в Україні : глобальні виклики / А.І. Мялковський // Фінанси України. – 2014. – № 5. – С. 7-19.
10. *Райх, Р.* Послешок. Экономика будущего / Р. Райх; пер. с англ. – М. : Карьера Пресс, 2012. – 208 с.
11. *Самуельсон, П.* Економіка / П. Самуельсон, В. Нордгауз ; пер. з англ. – М. : Вільямс, 2010. – 1360 с.
12. *Стиглиц, Дж.* Крутое пике : Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Стиглиц Дж. ; пер. с англ. – М. : Эксмо, 2011. – 512 с.
13. Фінанси України : інституційні перетворення та напрями розвитку : монографія / за ред. І.Я. Чугунова. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
14. *Чугунов, І.Я.* Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень / І.Я. Чугунов, В.Д.Макогон // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 4. – С. 79–91.

REFERENCES

1. *Blankart, Sh.* Derzhavni finansy v umovah demokratiyi : vstup do finansovoyi nauky / Sh. Blankart ; per. z nim. – K. : Lybid, 2000. – 654 s.
2. *Biryukov, A.G.* O nekotoryh voprosah realizatsyi dolgosrochnoy byudzhethnoy politiki / A.G. Biryukov // Finansovyy zhurnal. – 2014. – № 1. – S. 61–68.
3. Byudzhetna sistema / za red. V.M. Fedosova, S.I. Yuriya. – K. : Tsentr uchbov. literatury; Ternopil : ekon. dumka. – 2012. – 871 s.

4. *Vasylyk, O.D.* Derzhavni finansy ukrayini / O.D. Vasylyk. – K. : Tsentr navchalnoyi literaturi, 2003. – 608 s.
5. Gosudarstvennye i municipalnye finansy: / pod red. S.I. Lushina, V.A. Slepova. – M. : Ekonomist, 2006. – 763 s.
6. *Zapatrina, I.V.* Byudzhetniy mexanizm ekonomichnogo zrostannya : monografiya / I.V. Zapatrina. – K. : In-t soc.-ekon. strategiy, 2007. – 528 s.
7. *Lysiak, L.V.* Byudzhetna politika u sistemi derzhavnogo reguluyannya socialno-ekonomichnogo rozvitku ukrayiny / L.V. Lysiak. – K. : DNNU AFU, 2009. – 600 s.
8. *Lunina, I.O.* Derzhavni finansy ta reformuvannya mizhbyudzhetnih vidnosyn: monografiya / I.O. Lunina. – K/ : Naukova dumka, 2006. – 432 s.
9. *Myarkovskiy, A.I.* Perspektyvy vdoskonalennya finansovogo reguluyannya v Ukraini: globalni vyklyki / A.I. Myarkovskiy // Finansy Ukrainy. – 2014. – № 5. – S. 7–19.
10. *Rajkh, R.* Posleshok. Ekonomika byudushhego / Rajx R.; per. s angl. – M. : Karera press, 2012. – 208 s.
11. *Samyuelson, P.* Ekonomika / P. Samyuelson, V. Nordgauz; per. z angl. – M. : Vilyams, 2010. – 1360 s.
12. *Styglyts, Dzh.* Krutoe pike : Ameryka i novyj ekonomicheskij poryadok posle globalnogo kryzysa / Styglyts Dzh. ; per. s angl. – M. : Eksmo, 2011. – 512 s.
13. Finansi Ukrainy: instytutsini peretvorennya ta napryamy rozvytku : monografiya / za red. I. Ya. Chugunova. – K. : DNNU AFU, 2009. – 848 s.
14. *Chugunov, I.Ya.* Byudzhetno-podatkova politika v umovax instytutsinykh cijnix peretvoren / I.Ya. Chugunov, V.D.Makogon // Visnik KNTEU. – 2014. – № 4. – S. 79–91.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2014